

8

Veertien keer levenslang

Opnieuw is er een verpleegkundige veroordeeld voor eenvoudige baby moord en wéér is er sprake van een 'gerechtelijke dwaling', meent de Leidse wiskundige Richard Gill die eerder twee onterecht opgesloten verpleegsters aan vrij spraak hielp

College van Bestuur

Rapenburg 70

Postbus 9500
3300 RA LEIDEN

WOO@bb.leidenuniv.nl
www.leidenuniv.nl

Uitsluitend verzonden per e-mail:

Numero Woo 24-19
Uitbrief van 12 juli 2024
Onderwerp Woo-besluit 24-19

Datum 4 september 2024
Doorkiesnr. 071 527
Contactpersoon

Geachte

Op 12 juli 2024 heeft u namens een verzoek om informatie ingediend op grond van de Wet open overheid (Woo). Dat verzoek ziet kort samengevat op alle documenten, in de breedste zin van het woord, die betrekking hebben op (de voorbereidingen van) het onderzoek naar aanleiding van klachten omtrent ongewenst gedrag, schending van de wetenschappelijke integriteit, fraude en strafbaar handelen door Wij hebben de ontvangst van het Woo-verzoek van aan u bevestigd op 15 juli 2024.

Naar aanleiding van het Woo-verzoek heeft een interne uitvraag plaatsgevonden binnen de universiteit, en is gestart met het verzamelen en beoordelen van documenten.

Wij hebben u op 7 augustus 2024 geïnformeerd dat wij de in artikel 4.4, eerste lid, Woo genoemde beslistermijn van vier weken, op grond van artikel 4.4, tweede lid, Woo verdragen met twee weken vanwege de omvang van het verzoek, de capaciteit die nodig is voor de afhandeling daarvan en de zomervakantie, hetgeen maakt dat die afhandeling meer tijd vergt dan de Woo voorschrijft. Op diezelfde datum heeft geïnformeerd dat zij de Universiteit Leiden als gemachtigde bijstaat bij de afwikkeling van het Woo-verzoek.

Op 23 augustus 2024 bent u door geïnformeerd dat de afhandeling van het Woo-verzoek meer tijd vergt dan de wettelijke termijn, inclusief verdraging. Daarbij is aangegeven dat contact met u zal opnemen om de verdere afwikkeling van het Woo-verzoek met u te bespreken.

Uit een drietal berichten dat nadien door u is verzonden, hebben wij de stellige overtuiging gekregen dat het Woo-verzoek van uitsluitend is ingediend met als doel om informatie te verkrijgen die - in de optiek van - noodzakelijk is ten behoeve van

Affaire Hofman Archeologen willen dat de universiteit alle informatie rondom het onderzoeksrapport over hun wangedrag openbaart. 'Dit kan niet door de beugel' 3

Berkeley's donkere verleden Historicus Tony Platt schreef een boek over de universiteit waar hij als docent in de jaren zestig klappen kreeg van de politie en werd geschadwd door de CIA en FBI. 'Sommige studenten dachten dat ik gestoord en paranoïde was'

6

Twan Huys is terug Iris de Graaf vertelt bij College Tour de Podcast over journalistiek in Rusland

4

Bezetting van de hortus botanicus, mei 2024

‘Waarom Israël boycotten en niet China, Noord-Korea of de VS?’

Met de roep vanuit medewerkers en studenten om een academische boycot van Israël, rijst ook de vraag hoe de universiteit moet omgaan met zulke sancties.

DOOR MARCIËLLE VAN DER KRAAN
FOTO TACO VAN DER EB

Om ruimte te geven aan dit debat organiseert de faculteit Rechten diverse bijeenkomsten over academische boycotts. Maandag zijn de meningen van de medewerkers en studenten die zich hebben verzameld in het Kamerlingh Onnesgebouw verdeeld. ‘Alleen met een boycot kunnen we stoppen met bijdragen aan genocide’, vindt een van de aanwezigen. ‘Is het niet aan de politiek om zulke keuzes te maken?’ vraagt een ander. ‘We hebben basale mensenrechten, je hebt geen politiek nodig om te zien of die geschonden worden of niet’, reageert iemand. ‘Ik voel me oncomfortabel met dit soort morele superioriteit’, klinkt er verder. ‘Zelf heb ik wel een moreel standpunt, maar ik denk niet dat een universiteit als instituut dat moet innemen. Ik geloof niet dat de universiteit op aarde is om mensenrechtenschendingen te keren.’ Gezien de gevoeligheid van het onderwerp leest hoogleraar Koreastudies Remco Breuker, een van de sprekers, zijn tekst liever voor. ‘Ik wil enkel aangesproken worden op dingen die ik daadwerkelijk heb gezegd.’ Achter hem verschijnen enkele Engelstalige slides. ‘Ik kom uit een vakgebied waar een academische boycot in een kwade reuk staat’, begint hij, terwijl er volgens hem zonder meer genoeg redenen is om een academische boycot van Noord-Korea in gang te zetten. Hij noemt als voorbeeld de hongersnood die in de jaren negentig miljoenen slachtoffers heeft gemaakt en grotendeels veroorzaakt was door het eigen regime, de politieke strafkampen die honderdduizenden, wellicht zelfs miljoenen slachtof-

fers hebben gemaakt, het feit dat marteling een standaardonderdeel van politieonderzoek is of dat vrouwen die zwanger raken van Chinese mannen verplicht om gruwelijke wijze abortus moeten plegen. ‘Dit alles is ons bekend, maar een academische boycot gaat ons te ver.’ De hoogleraar trekt een vergelijking tussen de oorlog in Oekraïne en in Gaza. Zo is de academische boycot van Rusland volgens Breuker opgelegd door de politiek, maar de vraag om een boycot van Israël komt vanuit een deel van de staf, studenten en activistische kringen die door middel van protesten en bezettingen druk uitoefenen op bestuurders. ‘Het was niet de meerderheid die vroeg om deze boycot, dus hier kunnen en moeten ook vraagtekens bij gezet worden. Is dat het juiste pad?’ ‘Waarom stoppen bij Israël?’ vraagt de tweede spreker en hoogleraar Arabische studies Maurits Berger zich af. ‘Waarom dan niet ook

China, de Verenigde Staten of Noord-Korea?’ Het gaat om wat de universiteit doet, niet om wat het land doet, vindt hij. ‘Academici zijn mensen, geen instituten. Wat doen ze en waar werken ze aan? We moeten ons zorgen maken over wat er binnen onze professie gebeurt en specifieke boycotten als daar iets misgaat.’ Dat is te moeilijk, reageert een van de toehoorders. ‘Je kunt het niet per zaak beoordelen, want dat vereist veel onderzoek.’ ‘De Israëlische academische wereld als geheel is medeplichtig’, vindt een ander. Toch voelen sommige aanwezigen wel wat voor individuele boycots: ‘Ik vind het wel een goed idee om individueel te denken. Ik denk alleen dat we het dan geen boycot moeten noemen. Een boycot kan alleen op institutioneel niveau.’ ‘Let wel’, zegt Berger. ‘Israël is een uitzonderlijk geval, want het is onderdeel van onze academische wereld. We hadden geen connecties

‘Activisme zonder wetenschap heeft geen plek aan deze of welke andere universiteit dan ook’

met Russische universiteiten, maar de Israëlische academische gemeenschap maakt echt deel uit van ons. Als we Israël boycotten, en ik denk dat daar alle redenen toe is, hoe moeten we dat dan doen?’ Volgens hem moet de universiteit een rode draad aangeven door middel van adviezen van ethische commissies, waaraan academici uiteindelijk zelf de invulling geven. ‘Als een Israëlische wetenschapper wil promoveren op Palestina, wil ik wel de vrijheid hebben om met diegene heen en weer te mailen.’ Breuker: ‘Activisme uitoefenen als wetenschapper is maatschappelijk relevant proberen te zijn, maar alleen activisme en geen wetenschap heeft geen plek aan deze of welke andere universiteit dan ook. Wetenschap komt eerst en activisme volgt, niet andersom. Het is nu te veel politiek en te weinig onderzoek.’ Het frustrert de hoogleraar hoe onwetend de universiteit is over de gemiddelde Noord-Korea. ‘Ik zie veel meer dan de gemiddelde wetenschapper van wat zich op het Koreaanse schiereiland heeft afgespeeld en nog afspeelt. Het kan me ’s nachts wakker houden. Tegelijkertijd ben ik wetenschapper en moet ik boven de materie staan.’ Berger: ‘Wat is onze rol als universiteit? Om de wereld te begrijpen, niet om oordelen te vellen en te vertellen hoe we de wereld een betere plek zouden moeten maken: *teaching, not preaching.*’

Moet Leiden data over archeologen openbaren?

Het archeologenkoppel Hofman en Hoogland wil dat de universiteit alle informatie rondom het onderzoeksrapport over hun wangedrag openbaart. Hun Woo-verzoek is door het college van bestuur afgewezen. Onterecht, oordelen twee experts. ‘Dit kan niet door de beugel.’

DOOR SEBASTIAAN VAN LOOSBROEK

In mei publiceerde de Leidse universiteit een vernietigend onderzoeksrapport waaruit bleek dat archeologen Corinne Hofman en Menno Hoogland zich decennialang hebben schuldig gemaakt aan ernstig sociaal grensoverschrijdend gedrag. Ook vond de interne onderzoekscommissie het ‘aanneemelijk’ dat het duo de wetenschappelijke integriteit schond. Het college van bestuur startte daarop een ontslagprocedure tegen Hofman, waarvan de zaak op 10 oktober bij de kantonrechter dient.

Vorige week schreef *Mare* dat de advocaat van het koppel, Petra Charbon, op 12 juli een Woo-verzoek (Wet open overheid) bij de universiteit heeft ingediend, mede ter voorbereiding van die rechtszaak. Zo wil ze onder meer schriftelijke en mondelinge verklaringen rond het onderzoek inzien, schriftelijke verslaggeving van de gesprekken op basis van audio-opnames en nagezonden correspondentie. Maar het college van bestuur heeft besloten dat Woo-verzoek niet verder te behandelen, blijkt uit een brief die op 4 september naar de advocaat is gestuurd en op de universiteitswebsite is gepubliceerd. Het college beroept zich daarvoor op de antimisbruikbepaling (artikel 4.6) in de Woo. ‘Wij hebben de stellige overtuiging gekregen dat het Woo-verzoek uitsluitend is ingediend met als doel om informatie te verkrijgen die noodzakelijk is ten behoeve van het voeren van verweer’, schrijft collegevoorzitter Annetje Ottow in de brief. De universiteit claimt dat het Woo-verzoek niet hoeft te worden behandeld als ‘de verzoeker kennelijk een ander doel heeft dan het verkrijgen van publieke informatie’ en spreekt van ‘misbruik van de Woo voor een ander doel’. Het college wil het verzoek daarom ‘niet verder behandelen’.

Maar twee onafhankelijke Woo-experts, die het besluit hebben gelezen, zeggen tegen *Mare* dat deze afwijzing onvoldoende is gemotiveerd. ‘Dit is geen terechte grond om het Woo-verzoek af te wijzen’, aldus Tim Staal, directeur en mede-oprichter van Expertisecentrum voor Woo-verzoekers SPOON. ‘De antimisbruikbepaling is alleen van toepassing als het verzoek niet bedoeld is om informatie te verkrijgen, maar om de ander bijvoorbeeld te treiteren door die heel veel onnodig werk te bezorgen of diens tijd te verdoen. Dat lees ik op geen enkele manier terug in het besluit. Door het Woo-verzoek op deze manier terzijde te schuiven maakt de universiteit zelf misbruik van de antimisbruikbepaling.’ ‘Deze grond is onvoldoende’, vindt ook onafhankelijk Woo-expert en advocaat Cornelis van der Sluis. ‘De lat om van misbruik te kunnen spreken ligt echt hoog. Dan moet je je wel heel onredelijk, naar en vervelend opstellen. Je misbruikt de Woo pas als je de andere kant frustreert door die bijvoorbeeld met heel veel werk op te zadelen, en ook dat is op zichzelf nog onvoldoende.’ De stelling van de universiteit dat de verzoeker een ander doel heeft met de informatie, namelijk om die te gebruiken als verweer in de rechtszaal, is wel een grond die de wet noemt, maar waarop niet makkelijk een beroep kan worden gedaan, zegt Van der Sluis. ‘De reden waarom de verzoeker de informatie wil, is niet relevant. Het verweer van het college van bestuur is dus onvoldoende om te kunnen spreken van misbruik.’

‘De Woo heeft een heel vaste systematiek waar je niet zomaar aan voorbij mag gaan’, legt Staal uit. Zo moeten eerst alle gevraagde documenten worden verzameld, waarna per document moet worden beoordeeld of er informatie tussen zit die kan worden geweigerd. ‘Ik kan mij goed voorstellen dat er passages zijn die niet naar buiten kunnen komen, maar dan zal de universiteit per document moeten onderbouwen waarom het belang van openbaarmaking minder groot is dan de bescherming van andere belangen. Het is echter vrij

zelden zo dat alle informatie die wordt aangeleverd niet voor openbaarmaking in aanmerking komt. Maar de universiteit heeft nu het hele verzoek integraal afgewezen zonder redenen die dat rechtvaardigen. Dat kan niet door de beugel; het moet gewoon in behandeling worden genomen.’ Van der Sluis: ‘De privacy van betrokkenen, of het feit dat er een arbeidsrechtelijke procedure loopt, kan bijvoorbeeld de openbaarheid in de weg staan. Maar dat moet je dan wel per onderdeel van een document onderbouwen.’ Advocaat Petra Charbon laat aan *Mare* weten een bezwaarschrift naar het college van bestuur te hebben gestuurd. ‘Dit is echt een slecht besluit, passend bij hoe het hele proces gaat. We krijgen nul informatie.’ In de brief, gestuurd op maandag 9 september, schrijft ze dat het besluit ‘niet alleen onjuist en onrechtmatig’ is, maar ook ‘een structurele weigering is van de universiteit om Hofman en Hoogland de informatie te verstrekken waar zij recht op hebben’.

Het verwijt dat het archeologenduo ‘kennelijk een ander doel heeft dan het verkrijgen van publieke informatie’, zoals de universiteit schrijft, noemt Charbon ‘onjuist en nergens op gebaseerd’. Haar cliënten willen wél dat die gegevens worden geopenbaard, aldus Charbon. Ze willen namelijk laten zien ‘hoe het college en andere gemia vanaf 1 januari 2022 hebben geopenbaard’. Het besluit leidt volgens de advocaat ‘tot onnodige vertraging hetgeen de belangen van Hofman en Hoogland verder schaadt’. Ze verzoekt het college om het Woo-verzoek alsnog te behandelen. Wat als de universiteit, ondanks een bezwaarschrift van de advocaat, blijft weigeren de opgevraagde informatie te verstrekken? Van der Sluis: ‘De universiteit moet dan met een andere motivering komen. Als ze zich blijven vasthouden aan de antimisbruikbepaling, kan de advocaat in beroep bij de rechtbank. En als de universiteit blijft traineren tot de rechtszaak op 10 oktober, kun je de bestuursrechter vragen de universiteit te dwingen eerder tot besluitvorming over te gaan.’ Charbon heeft de rechtbank al verzocht de ‘definitieve uitkomsten van het Woo-verzoek af te wachten alvorens het ontbindingsverzoek te behandelen’, schreef *Mare* vorige week. ‘De informatie is van groot belang voor het voeren van verweer.’ Universiteitswoordvoerder Caroline van Overbeek wil niet ingaan op de bevindingen van de Woo-experts. ‘In onze brief staat duidelijk de motivatie, hier hebben we verder geen andere toelichting op.’ Op de vraag wat de universiteit gaat doen met het bezwaarschrift van Charbon, zegt ze dat ‘we hierop natuurlijk niet nu al kunnen ingaan of vooruitlopen’.

Sectorplannen blijven, beurzen wel wegbezuinigd

Onderwijsminister Eppo Bruins schrapt de starters- en stimuleringsbeurzen maar de sectorplannen blijven wel. Dat betekent dat de net met deze gelden aangestelde wetenschappers niet hun baan verliezen.

DOOR VINCENT BONGERS

Het kabinet wil een miljard bezuinigen op het hoger onderwijs. Het kabinet wilde onder meer 215 miljoen op de zogeheten sectorplannen besparen. Met dat geld zijn echter rond de 1200 wetenschappers aangesteld. Deze gelden schrappen, zou betekenen dat die banen waarschijnlijk weer verloren gaan. De universiteiten verzetten zich tegen de bezuinigingen. En dan vooral tegen het einde van de sectorgelden.

Volgens de NOS heeft minister Bruins nu besloten deze specifieke besparing te schrappen, maar heeft hij er wel voor gekozen om te stoppen met de starters- en stimuleringsbeurzen. De startersbeurzen werden door de vorige onderwijsminister, Robbert Dijkgraaf, ingevoerd om startende universitair docenten meer onderzoeksräume te bieden. Deze UD’s kregen drie ton. De stimuleringsbeurzen zijn variabel (tot maximaal drie ton). Deze beurzen zijn bedoeld voor voor UD’s, universitair hoofddocenten (UHD’s) en hoogleraren die al in dienst zijn. In de beuzenpot van het ministerie zit 300 miljoen euro. Leiden zou jaarlijks 14,3 miljoen aan starters- en 14,4 miljoen aan stimuleringsbeurzen ontvangen. Volgens de NOS worden de al toegekende beurzen betaald maar komen er geen nieuwe toekenningsrondes meer.

‘Ik mis het Rusland van voor de oorlog’

Journalist Iris de Graaf werd in Moskou uitgemaakt voor spion, vertelde ze maandag bij de opnames van *College Tour: de podcast* aan presentator én docent Twan Huys. ‘Ik was erg overwerkt. Dat is je lot in een land waar zo veel gebeurt.’

DOOR SEBASTIAAN VAN LOOSBROEK
FOTO SIMONE BOTH

Iedereen moet stilzitten, want het moet muisstil zijn! Student Merel waarschuwt het publiek dat maandagavond in de tot studio omgebouwde collegezaal 0.11 van het Lipsius is gaan zitten. De opnames van *College Tour: de podcast* gaan beginnen. De serie interviews met acht gerenommeerde journalisten uit binnen- en buitenland wordt de komende maanden door de masterstudenten journalistiek geproduceerd onder begeleiding van Twan Huys, tv-presentator en vanaf 1 september ook docent journalistiek en nieuwe media aan de Leidse universiteit (zie kader). Hoewel vanavond een proefopname is, is de gast er niet minder om. ‘Ze is 33 jaar, geboren in Leeuwarden, begon in de beauty-industrie en als entertainer in hotels in Turkije, en werd in 2020 gevraagd als Ruslandcorrespondent’, begint Huys zijn aankondiging. ‘Ze had een correspondentenschap met hindernissen: corona en de inval van Poetin. Ze werd teruggehaald uit Rusland en is tegenwoordig presentator van het *NOS Journaal*. Een hartelijk applaus voor Iris de Graaf!’ De studenten laten een oorverdovend applaus horen, terwijl De Graaf gaat zitten en Huys aftrapt met de welbekende *College Tour*-vraag: ‘Hoe was je als student?’

‘Ik was echt een streber en een nerd, ik was alleen maar in de universiteitsbibliotheek aan het stampen’, antwoordt ze. ‘In mijn tweede jaar van mijn bachelor Russisch was ik de enige student, dus ik kon me niet verschuilen achter andere studenten. Ik zat niet bij een studentenvereniging, ik studeerde om het studeren.’ Aanvankelijk wilde ze tolk of literair vertaler worden. ‘Ik studeerde Russisch omdat ik literatuur wilde lezen in de taal van mijn oma. Zij is geboren in de Sovjet-Unie in een dorpje vlak bij de grens met Oekraïne, op een plek waar nu drones op huizen vallen.’ De Graaf was amper achttien jaar toen ze naar Turkije vertrok om in volledig Russische hotels te werken als entertainer. ‘Ik gaf aquarel, dansshows en andere sportlessen. Het was fantastisch. In het begin vond ik het doodend, maar het heeft me geleerd om *on stage* van alles te doen.’ Dat kwam van pas toen de NOS haar vroeg Ruslandcorrespondent te worden, nadat ze eerst een tijdje bij *NOS op 3* had gewerkt en *NOS Stories* mede had opgericht. ‘De NOS had nog nooit een jonge vrouw naar zo’n zware geopolitieke post gestuurd. Collega’s twijfelden dan ook hardop of ik er wel heen moest. ‘Misschien moet je minder

‘Ik zei: “Ik ga zoals ik ben, en anders zoek je maar iemand anders”’

lippenstift opdoen of je haar niet zo blond verven, want anders heb je niet genoeg autoriteit om over Poetin te praten”, werd bijvoorbeeld gezegd. Ik zei: “Ik ga zoals ik ben, en anders zoek je maar iemand anders.” Het werden vier bizarre jaren. De pandemie was nog niet voorbij, of Poetin startte in februari 2022 een oorlog met Oekraïne. ‘Ineens sloot het lucht-ruim, de grenzen gingen op slot, militaire censuur werd ingevoerd, Rusland werd afgesneden van alle internationale banken waardoor we niet meer bij ons geld konden’, somt ze op. ‘Er vielen raketten op Oekraïne met doden en gewonden tot gevolg, er werden oorlogsmisdaden gepleegd, kernwapens werden op een hoger niveau van paraatheid gezet. Sociale media en alle nieuwsmedia werden verboden, we konden niet meer zonder VPN op onze telefoon. Opeens zaten we in een soort Noord-Korea. Dat was heel eng, want we wisten niet wat er zou gebeuren.’ Vooral die censuur zorgde voor grote onzekerheid. ‘Plotseling stond er vijftien jaar celstraf op het gebruik van het woord oorlog in berichtgeving, terwijl ik de dagen daarvoor in elk verslag nog dat woord had gebruikt. Konden we überhaupt nog met camera de straat op? Het was heel verwarrend en spannend.’

Een dieptepunt voltrok zich in september 2022, toen De Graaf voorafgaand aan een demonstratie in Moskou een demonstrant wilde interviewen. Voor de draaiende camera werd de vrouw gearresteerd en afgevoerd. ‘Ik dacht alleen maar: waarom? De demonstratie was nog niet eens begonnen!’ Met haar filmende cameraman liep De Graaf achter de agenten aan. ‘Ik vroeg hen waarom ze haar arresteerden. “Verstoort ons werk niet”, zeiden ze. Voor het hinderen van politie kun je als journalist worden opgepakt, dus wist ik dat ik me even moest terugtrekken.’ Wat er met de demonstrant is gebeurd, weet ze niet. ‘We hebben dat geprobeerd te achterhalen, ook omdat we als NOS de boete wilden betalen die ze mogelijk heeft gekregen. Maar betalen werd ons ook weer afgeraden omdat iedereen die geld ontvangt van een westerse organisatie direct wordt weggezet als een buitenlands agent.’ Huys: ‘Waar ligt je verantwoordelijkheid als journalist?’

De Graaf: ‘Dat is een groot dilemma. Als er iemand wordt gearresteerd, vraag je je af of je diegene moet beschermen, of de wereld juist moet laten zien dat dit soort onrecht gebeurt en het moet tonen als een symbool van repressie. Maar ik heb ook weleens een reportage niet uitgezonden, bijvoorbeeld van een zestienjarige anti-oorlogs-activist. Ze zei dingen als “Poetin moet dood”. In overleg met de hoofdredactie hebben we diegene tegen zichzelf in bescherming genomen.’ Tijd voor vragen uit de zaal. Student Thomas wil weten of De Graaf in haar werk last heeft gehad van anti-westerse sentimenten. ‘Tijdens de oorlog nam dat snel toe. Russen waren bang om met ons te praten, anderen werden opgehitst door de anti-westerse propaganda, die stelt dat het westen oorlog voert tegen Rusland. Mensen op straat scholden ons uit, beschuldigden ons van het verspreiden van nepnieuws en noemden ons spionnen.’ In mei 2023 besloot de NOS de correspondent terug te halen, omdat ze het niet meer veilig genoeg vonden. ‘Ik ben op de zwarte lijst gezet,

dus ik kan het land niet meer in zolang Poetin er zit.’ Maar onder de huidige omstandigheden heeft ze daar ook geen behoefte aan. ‘Ik heb voor het eerst in jaren een privéleven, met familie, vrienden en een nieuwe liefde. Ik ben echt heel erg overwerkt geweest, ook door alle spanningen die het werken onder zulke omstandigheden met zich meebrengt. Dat is het lot van een correspondent in een land waar zo veel gebeurt.’ Eenmaal terug ging ze wel eerst door een ‘extreme existentiële crisis’, vertelt ze. ‘Wat ga ik doen met mijn leven en wie ben ik als journalist zonder Rusland, mijn *unique selling point*? Ik doe geen verslag meer, ik reis niet meer, maar sta nu in de studio. Dat is niet saai, maar wel anders. Ik mis het om de straat op te gaan en zelf verhalen te maken. Maar die voldoening haal ik nu uit het schrijven van een boek over Rusland: *Vrijuit*. Dat is mijn creatieve baby.’ Een student vraagt of haar liefde voor Rusland is aangetast. ‘Ik ben teleurgesteld in het land en de bevolking, die voor het grootste deel heel passief is en niet heeft geleerd kritisch te denken. Die passiviteit vind ik nog erger dan die hardliners. Er zijn mensenrechtenschendingen, er is veel racisme, vrouwen worden vermoord, opgesloten en binnen hun huwe-

lijk verkracht. Ik mis het Rusland van voor de oorlog, toen er nog hoop was, mensen nog dromen en doelen hadden.’ En ook als Poetin ooit verdwijnt, wordt de situatie nog niet per se beter, vreest ze. ‘Om hem heen staan alleen maar extreemrechtse nationalisten die nog heftiger in hun retoriek zijn. Oud-president Dmitri Medvedev is nu de meest extreme hardliner die je kan bedenken. Hij dreigt elke dag met bombardementen op Nederland: “We gaan Nederland opblazen, Den Haag moet van de kaart worden geveegd.” Huys: ‘Zijn ze daartoe in staat?’ De Graaf: ‘Als je naar hun retoriek luistert, zouden we er meer over moeten nadenken hoe we dat kunnen de-escaleren. Die afschrikking werkt alleen maar als je ook iets doet. Tegelijkertijd moeten we Rusland ook niet overschatten: jonge jonngens zijn veelal ongetraind en worden als kanonnenvoer ingezet, het leger raakt uitgedund.’ Tot slot, geheel volgens het *College Tour*-format, wil Huys weten welk advies De Graaf studenten wil meegeven. ‘Wees niet bang om alles achter te laten om je grote droom te volgen en in een moeilijk of ver land te werken’, antwoordt ze. ‘Vooral vrouwelijke studenten moedig ik daartoe aan. Je kan echt zo veel meer dan je denkt.’

Hans Teeuwen was in 2007 de allereerste gast van *College Tour* in het toenmalige LAK-Theater. Foto Taco van der Eb

Presentator éndocent Twan Huys: ‘College Tour is weer thuis in Leiden’

‘Het is krankzinnig dat deze uitzending in een week is neergezet’, zegt tv-presentator en docent Twan Huys na de proefopname. Alle 33 masterstudenten journalistiek hebben een taak gekregen: van redacteur, eindredacteur en producer tot technicus, gastenbegeleider en publieksbegeleider. ‘Ik maakte me in de vakantie wel een beetje zorgen: krijgen we het wel voor elkaar? *College Tour* is een formule die al heel lang bestaat en die moet intact blijven. Maar ze hebben zichzelf overtroffen en mij verbijsterd met hun snelheid van werken.’ Het programma ontstond zeventien jaar geleden in het toenmalige LAK-theater, waar zich nu Lipsius 0.19 bevindt. ‘Ik wilde een programma maken met studenten, want die komen

nooit aan het woord. De proefgast was Hans Teeuwen. Hij deed alleen mee als het nooit werd uitgezonden. Maar het werd een geweldige, diepgravende interview. Hans ging toch akkoord met uitzending en daarna volgden er nog velen. Nu staan we op historische grond. *College Tour* is terug waar het thuishoort: in Leiden.’ De podcastserie zal worden uitgezonden op Spotify en Youtube. ‘De professionele redactie van *College Tour* is steengoed, maar niet eerder heb ik meegemaakt dat er in één week vijf gasten zijn geregeld. Ze zijn bedacht, voorbereid en geproduceerd door de studenten zelf. Ik ga ze daarin begeleiden. Ik vertel niet wie de gasten zijn, maar ik ben totaal verrast door de creativiteit.’

Vice-voorzitter Ridderbos verlaat college vroegtijdig

Vice-collegevoorzitter Martijn Ridderbos vertrekt na 7,5 jaar bij de Universiteit Leiden. Hij wordt per 1 januari 2025 bestuurslid bij de Autoriteit Consument & Markt.

DOOR VINCENT BONGERS

Ridderbos vertrekt vroegtijdig, want zijn termijn liep tot mei 2025. De raad van toezicht laat op de universiteits-site weten dat ‘met het vertrek van Martijn het college en universiteit een bestuurder verliest die ontzettend veel voor onze universitaire gemeenschap betekend heeft. Onder zijn toezicht werden grote projecten zoals het Arsenaal, het Herta Mohrgebouw en het nieuwe Gorlaeus gerealiseerd’. Ridderbos was in Leiden onder meer verantwoordelijk voor de financiën en veiligheid. Onder zijn leiding ging de universiteit financieel ‘scherper aan de wind varen’ zoals hij het zelf omschreef. Om de steeds stijgende werkdruk aan te pakken en de faculteiten de nodige ademruimte te geven werden de reserves omhoog gebracht. Juist op het dossier werkdruk kreeg Ridderbos het aan de stok met de universiteitsraad. De raad dreigde afgelopen december niet in te stemmen met de universitaire begroting voor 2024-2028. Het college deed te weinig om de zeer hoge werkdruk te verminderen, vond de raad, die ook meer inspraak op financieel gebied eiste. Ridderbos redde de begroting door op het laatste moment toezeggingen te doen. Er kwam een werkdrukverlichtingsfonds van rond de twee miljoen euro en de raad kreeg meer invloed op de financiële plannen. De vice-collegevoorzitter was ook portefeuillehouder in de kwestie rond de plaatsing van 371 slimme camera’s bij ingangen en collegezalen in 2021. Deze camera’s waren volgens het college bedoeld om te tellen hoeveel personen er in een gebouw waren. Uit onderzoek van *Mare* bleek dat deze ‘classroom scanners’ veel meer informatie verzamelden en ook niet afdoende beveiligd waren. Er kwam protest tegen de privacy-schendende scanners en de affaire groeide uit tot #cameragate. Ridderbos beweerde in de universiteitsraad dat de publicatie in *Mare* niet klopte. Volgens hem was er sprake van ‘onnodige ophef door onjuiste berichtgeving’, een opmerking waarover de universiteitsraad hem stevig op de vingers tikte. Na veel getouwtrek en onder grote druk besloot het college de camera’s definitief te verwijderen. Ook recentelijk lag hij, als portefeuillehouder veiligheid, onder vuur toen bekend werd dat de universiteit beveiligers in burger inzet die foto’s maken van studenten en medewerkers en hun gesprekken af luisteren. In juli werden er in de universiteitsraad vragen aan Ridderbos gesteld over de kwestie. Hij ging niet in op wat de beveiliging wel of niet deed. ‘Ik wil daar verder niet op reageren, want dan komen we in een welles-nietesdiscussie en daar gaat het nu niet om. Alles wat we doen met betrekking tot veiligheid moet proportioneel zijn.’ Bij ACM gaat Ridderbos zich als bestuurslid richten ‘op de combinatie van het toezicht op de bescherming van consumenten en de bedrijfsvoering en organisatieontwikkeling’.

Het zwarte gat van Berkeley

De Britse wetenschapper Tony Platt schreef een boek over het donkere verleden van Berkeley, waar hij als docent in de jaren zestig nog klappen kreeg van de politie. 'Universiteiten blijven het moeilijk vinden om met het verleden om te gaan.'

DOOR VINCENT BONGERS

An het begin van mijn colleges eind jaren zestig heette ik altijd de informanten van de politie welkom', vertelt de Britse criminoloog en historicus Tony Platt (82), die is verbonden aan Berkeley, onderdeel van de University of California. 'Een deel van de toehoorders dacht toen: "Hij is totaal gestoord en paranoïde." Maar natuurlijk zaten er informanten in de zaal. Ik deed onderzoek naar de geschiedenis van de politie en hoe gevangissen functioneerden. Met collega's sprak ik over "defunding the police", wat nu door Black Lives Matter nog steeds onderwerp van gesprek is, en we voerden actie. Ik wist dus dat sommige studenten mij in opdracht van de FBI en CIA in de gaten hielden. Ik heb later ook studenten gesproken die het bekenden omdat ze het niet meer trokken.' Jaren later kreeg Platt na een hoop gedoe zijn FBI-dossier te zien. Delen van de informatie waren weggelakt maar hij las onder meer dat hij 'een van de eerste individuen met extreem lang haar' was, en gevaarlijk was, omdat hij 'constant anti-Amerikaanse ideeën' uitte en negatief sprak over de politie. Nu hij er in de Faculty Club van het Leidse Academiegebouw aan terugdenkt, verschijnt er een glimlach op zijn gezicht. 'Dat was hilarisch natuurlijk.' Het bleef niet alleen

bij rapportages door informanten. Hij kreeg ook klappen en verloor zelfs zijn baan als professor vanwege zijn linkse activisme. Hij was onder andere betrokken bij de zogeheten 'Slag om People's Park' in 1969. Die strijd ging om een stuk grond van Berkeley dat onder andere door activisten tegen de Vietnamoorlog was uitgeroepen tot park voor het volk. De universiteit had andere plannen met het terrein, dat met veel geweld werd ontruimd door de politie. Bij protesten tegen de ontruiming - waarbij één demonstrant werd doodgeschoten - werd Platt opgepakt en kreeg een aanklacht aan zijn broek vanwege wanordelijk gedrag en het niet opvolgen van orders van de politie. 'In de cel werd ik door agenten in elkaar geslagen.' Uiteindelijk stuurde het universiteitsbestuur hem de laan uit omdat hij te lastig was. De hele criminologieschool werd zelfs opgedoekt vanwege aanhoudende kritiek op het politieapparaat. De *chancellor* (vergelijkbaar met rector magnificus in Nederland) van Berkeley schreef dat hij woedend was omdat Platt de politie 'agiteerde' en voegde daaraan toe: "Ik denk dat een deel van mijn collega's toch wel opgelucht zal zijn als hij er niet meer is." Platt vreesde nog meer ellende. 'Ik was ook bang dat ik gedeporteerd zou worden door de overheid, gelukkig is dat niet gebeurd. In ben namelijk Brits staatsburger en was in

'Sommige studenten dachten dat ik gestoord en paranoïde was'

1963 als student naar Amerika gekomen om te ontsnappen aan de conservatieve en hiërarchische cultuur van Oxford University.'

Later zou Platt toch terugkeren in Berkeley, maar hij bleef uiterst kritisch op de universiteit. 'In gelikte promotiefilmpjes van de prafdeling zie je prachtige beelden van de campus, die natuurlijk bevolkt is met een heel diverse populatie studenten.' Maar volgens hem klopt er weinig van het beeld van een progressief baken waar studenten alle ruimte krijgen om zich politiek te ontplooiën. 'In werkelijkheid is Berkeley heel wat minder divers en steunt het bestuur hun activisme helemaal niet.'

Platt is in Leiden om met studenten en onderzoekers te discussiëren over zijn meest recente boek waarin hij het donkere verleden van de University of California (en dat van Berkeley in het bijzonder) onderzoekt: *The Scandal of Cal*. De universiteit staat op grond die is gestolen van inheemse Amerikaanse volkeren die grotendeels zijn uitgeroeid en wiens graven vervolgens massaal zijn geroofd. De menselijke resten staan deels ongeordend opgeslagen in de enorme kelders van de campus.

'Ik was uiteraard al bekend met de genocide op inheemse Amerikanen en wist ook al dat er heel veel graven zijn geroofd (zie kader). Gedurende het onderzoek voor mijn boek kwam aan het licht hoe groot de rol van Berkeley was in het verzamelen van menselijke resten in de negentiende en twintigste eeuw.'

Naar eigen schatting heeft de Universiteit van Californië tussen de 11.000 en 12.000 menselijke resten van inheemse volkeren in bezit. 'Maar het gaat om veel meer: als er een krat met menselijk materiaal binnenkwam, werd dat één keer geteld, terwijl het kan gaan om botten van meerdere mensen. Waarschijnlijk gaat het in totaal om de resten van meer dan 20.000 mensen. Een deel van alle verzamelde resten is ook weer ergens gedumpt in kuilen, dus het gaat uiteindelijk om nog meer gevallen.'

Als het menselijk materiaal arriveerde, werd dat meteen ontleed. Medewerkers plaatsten schedels bij schedels en de dijbenen in een andere kist met andere dijbenen. 'Die procedure werd niet fatsoenlijk gedocumenteerd. Er was dus totaal geen overzicht: niet over aantallen en ook niet waar het allemaal vandaan kwam.'

Platt dacht eerst dat de resten werden geroofd of gekocht in naam van de wetenschap. 'Al ging het dan wel om wetenschappelijk racisme: het willen aantonen van de inferioriteit van de inheemse Amerikanen en andere etnische groepen ten opzichte van de witte man. Ik ontdekte dat maar op één procent van de resten enige vorm van wetenschappelijk onderzoek is gedaan. Het was verzamelen om het verzamelen. Berkeley had een *hoarding*-probleem.' De universiteit werd in 1990 door de Amerikaanse overheid met een wet gedwongen om werk te maken van de teruggave, maar de universiteit is zeer traag in het uitvoeren van die opdracht. 'Er is ook nauwelijks erkenning voor wat er in het verleden is gebeurd. Het is als het ware gewist, dat terwijl het motto van de universiteit "Fiat lux" luidt: laat er licht zijn.'

De menselijke resten zijn niet het enige probleem, aldus Platt. 'Er staan op de campus gebouwen vernoemd naar personen die hun leven lang vonden dat witte mensen superieur waren. Een klein deel van die namen is verwijderd, maar dat gaat met grote tegenzin. Verder was Berkeley een van de grote aanjagers van de ontwikkeling van de atoombom: het Manhattan Project met Robert J. Oppenheimer als een van de leiders. Er is echter nauwelijks aandacht voor de slachtoffers die dit wapen maakte.' De atoombom werd ontwikkeld in Los Alamos in New Mexico - ook weer afgepikt land van inheemse Amerikanen, die vervolgens geen toegang meer hadden tot hun eeuwenoude begraafplaatsen. 'Berkeley is altijd een militaristische instelling geweest en was erg betrokken bij oorlogsvoering en het goedpraten van militair ingrijpen,

terwijl het bekendstaat als de anti-oorlogscampus.' Volgens Platt zou Berkeley er goed aan doen om een soort waarheidscommissie in te stellen om in het reine te komen met het verleden. 'Vergelijkbaar met wat er in Zuid-Afrika is gebeurd na de Apartheid.' Hij is ook kritisch op hoe de Leidse universiteit omgaat met het verleden. 'Bij het Academiegebouw zijn borden geplaatst die verwijzen naar het slavernijverleden van Nederland en de rol die de universiteit daarin speelde. Maar écht ingaan op wat die rol dan was, gebeurt niet. Dat zou in een tentoonstelling moeten gebeuren. Het zijn nu wat quotes over diversiteit van mensen die aan deze universiteit werken. Ik begreep dat het een hele worsteling was met het college van bestuur om de borden überhaupt te plaatsen. Universiteiten blijven het moeilijk vinden om met het verleden om te gaan. Al is iets beter dan niets.'

Maar iets is er wel veranderd in Berkeley. Op het uiterst kritische boek van Platt kwamen geen boze reacties. 'Het is goed ontvangen, de decaan van de Rechtenfaculteit organiseerde er zelfs een bijeenkomst voor. Ik voel me ook diep verbonden met de universiteit en wilde er ook blijven, ondanks alles wat er is gebeurd. Inmiddels ben ik ook niet meer bang om gedeporteerd te worden door de overheid. Iemand van 82 zullen ze wel met rust laten. 'In januari ga ik zelfs college geven over de politiek van campusprotesten.'

De strijd om People's Park laaide om de zoveel tijd weer op, vertelt hij. 'De universiteit wil op de grond woningen bouwen, ook voor studenten. In januari 2024 werden er aan de randen van het park twee rijen hoog zeecontainers geplaatst om het terrein volledig af te schermem en te beveiligen. Deze slag is helaas verloren.'

Tony Platt, *The Scandal of Cal: Land Grabs, White Supremacy, and Miseducation at UC Berkeley*, Heyday, 320 pag. \$27,90

Een tragische aanleiding

Tony Platts onderzoek naar graven en grafroof begon met een tragische gebeurtenis. 'We hebben een vakantiehuisje voor de familie in Big Lagoon, een prachtig natuurgebied aan de noordwestelijke kust in Californië. Onze zoon Daniel die al jaren ziek was, overleed in 2006 op veertigjarige leeftijd. Het was zijn wens dat zijn as zou worden uitgestrooid bij deze mooie plek bij de oceaan, waaraan hij zoveel goede herinneringen had. Uiteraard hebben we dat gedaan tijdens een prachtige ceremonie. 'Je gedachten zijn in zo'n periode bij begrafenisceremoniën en vormen van rouw. Ik begon te lezen over de inheemse Amerikanen in het gebied. Iemand gaf me een rapportage waarin stond dat vlakbij ons vakantiehuisje een eeuwenoude begraafplaats van inheemse Amerikanen was. De graven waren leggehaald door antropologen.'

'Dit gegeven kon ik echt niet negeren, zeker niet nu we net tijdens een zeer betekenisvolle plechtigheid afscheid hadden genomen van onze zoon. Het contrast met wat er vlakbij met andere overledenen was gebeurd, was natuurlijk enorm groot. Ik geef veel onderwijs over de geschiedenis van racisme in de VS, maar zag dat grotendeels los van de geschiedenis van de inheemse bevolking. Ik wilde door wat ik net had gelezen meer weten over racisme tegen deze mensen, ook in connectie met racisme tegen andere groepen in de samenleving. Dat leidde tot het boek *Grave Matters*, dat in 2008 verscheen. Ik kan de plek die zo'n belangrijke rol in mijn leven heeft gespeeld nu veel beter doorgronden.'

Hoe 25 kruisjes uitliepen op 14 keer levensslang

De Britse verpleegkundige Lucy Letby is veroordeeld voor moord op zeven baby's. Pas na dat vonnis mag de Leidse statisticus Richard Gill – die eerder twee onterecht veroordeelde verpleegsters aan vrijspraak hielp – uitleggen waarom er wederom sprake is van een 'gerechtelijke dwaling' door 'statistische blunders'.

DOOR MARK REID

1. Stervende baby's
De zaak komt aan het rollen als een kleine groep artsen in het Engelse Countess of Chester Hospital in 2015 te maken krijgt met een cluster sterfgevallen op de afdeling neonatologie. Voor de artsen komen de sterfgevallen onverwacht, en ze denken een patroon te zien: de dan 25-jarige verpleegkundige Lucy Letby lijkt altijd aanwezig te zijn als het misgaat. Heeft zij er misschien een hand in, vragen de artsen zich af? Als er in de maanden daarna nog meer sterfgevallen volgen, wordt Letby op non-actief gezet. In 2016 concludeert de zorginspectie dat er bij de sterfgevallen geen sprake is van kwade opzet.

Wel kampt de afdeling volgens de inspectie met chronische onderbezetting. Voor de artsen is het rapport niet voldoende. Ze houden vol dat de verpleegkundige een aandeel heeft in de dood van de baby's en stappen met hun vermoedens naar de politie, die een onderzoek instelt. Letby wordt in de daaropvolgende jaren meermaals aangehouden en ondervraagd. In november 2020 wordt ze officieel gedaagd. Pas in augustus 2023, na jaren in voorarrest en een tien maanden durende rechtszaak wordt ze uiteindelijk veroordeeld voor de moord op zeven baby's en poging tot moord op nog eens zes. In een vervolgszaak eerder dit jaar komt daar nog

een extra veroordeling voor poging tot moord bij. Een commissie wijst haar verzoek om hoger beroep af. De verpleegkundige zal volgens de rechter moeten sterven in de gevangenis: ze krijgt veertien keer levenslang opgelegd. Dat is een gerechtelijke dwaling, oordeelt Leids statisticus Richard Gill, die al eerder betrokken was bij de vrijspraak van verpleegkundigen Lucia de Berk en de Italiaanse Daniela Poggiali, die beiden bleken te zijn veroordeeld op basis van gebrekkige statistiek. 'Ik was een van vier academici die onafhankelijk van elkaar blogden over de zaak Letby', vertelt hij. 'We hadden al snel door dat het af leek te stevenen op een twijfelachtige veroordeling.'

2. Een verdacht rooster
Die twijfel begint – net als bij de vrijgesproken verpleegsters – met een rooster dat zou aantonen dat Letby altijd aanwezig was als er iets verdachts gebeurde. Dat schema, dat al op de eerste dag aan de jury werd getoond, is een overzicht van vijftientwintig sterfgevallen en zogeheten collapsen (waarbij baby's buiten bewustzijn raakten) in de periode dat Letby in het ziekenhuis werkte. Elke rij in het rooster is een verdacht geval, elke kolom een verpleegkundige. Als een verpleegkundige aanwezig was bij een verdacht geval staat er een kruisje. Letby is de enige die bij alle verdachte gevallen een kruisje heeft. Dat specifiek die vijftientwintig gevallen op het rooster zijn uitgelicht is volgens Gill een teken dat de artsen incidenten rond Letby zijn gaan bekijken met een enorme *confirmation bias*: ze zonden alleen maar wat ze wilden vinden. 'Elke statisticus zal zich onmiddellijk afvragen

wie, waarom en wanneer besloot dat specifiek die vijftientwintig gebeurtenissen verdacht waren. Want er waren meer sterfgevallen dan op dat rooster stonden, alleen weet niemand precies hoeveel. Als een kind sterft binnen de eerste zes dagen na de geboorte hebben Engelse ziekenhuizen dat in andere gevallen geassocieerd als een doodgeboorte. Dat is beter voor de statistieken van het ziekenhuis, want ze tellen niet mee voor de sterftecijfers, en je ziet ze dus niet terug op dit rooster.' Verschillende kranten speculeren op dit moment dat er tussen de zes en negen andere sterfgevallen waren die niet tijdens de rechtszaak zijn bekeken. De vooringenomenheid van de artsen is volgens Gill op meerdere manieren zichtbaar: 'Hoe kom je bij deze vijftientwintig gevallen uit? Ze zeggen dat Lucy elke keer aanwezig is als er iets verdachts gebeurt, maar de sterfgevallen zijn verdacht omdat Lucy aanwezig was. Het is bizar dat dit rooster alleen kijkt naar verpleegkundigen. Waarom zijn artsen of schoonmakers niet meegenomen in het onderzoek? Ze gingen er van mee af aan al vanuit dat het een verpleegkundige was omdat ze Letby op het oog hadden.' Nóg een statistische blunder: in het rooster lijken alle verpleegkundigen gelijk te zijn. 'Sommigen werken echter part-time, of slechts een deel van het jaar in dat ziekenhuis. Zij zijn dus gewoon minder vaak aanwezig. Letby maakte juist veel overuren, ze was ongeveer veertig procent van de tijd in het ziekenhuis. Dan maak je gewoon meer sterfgevallen mee. 'Sommige verpleegkundigen draaiden geen nachten, wat een risicovoller tijdvak is, omdat er dan geen artsen aanwezig zijn. Letby wél. Ook

hebben ze niet allemaal evenveel training, terwijl Letby een van de meer ervaren verpleegkundigen op de afdeling was. Het is aannemelijk dat zij dus vaker zou zorgen voor kwetsbaardere patiënten, die een groter overlijdensrisico hebben.' De sterfgevallen zijn ook niet allemaal onafhankelijke gebeurtenissen, merkt Gill op. Meerdere kinderen op de lijst zijn tweelingen, en er is een drieling. Mocht een van hen komen te overlijden, dan is het waarschijnlijker dat de anderen ook meer risico lopen. Werk je net in een periode dat er een doodzieke tweeling binnenkomt? Dan heb je een grotere kans dat er twee overlijdensgevallen zijn tijdens je dienst. 'Dit rooster laat een enorm aantal *confounding factors* weg die verklaren waarom Letby zoveel kruisjes achter haar naam heeft zonder dat er sprake is van kwade opzet.'

3. Schouwarts versus expert
Alle sterfgevallen zijn destijds door een schouwarts als natuurlijk bestempeld. Pas jaren later markeert een ingehuurd politie-expert ze als nog als verdacht: er zouden aanwijzingen zijn dat Letby de kinderen zou hebben omgebracht door middel van insulinevergiftiging en het inspuiten van lucht in bloedvaten waardoor luchtembolie optrad. Gill is stellig: 'Ze hebben op basis van hun vooroordelen bepaald dat Letby schuldig is. De expert van de politie heeft toen lopen fantaseren hoe die baby's om het leven gebracht zouden kunnen zijn, en heeft daarbij alle andere aanwijzingen genegeerd.' Volgens de statisticus heeft het er alle schijn van dat het voor de artsen makkelijker was om te den-

ken dat er één kwaadwillend persoon rondliep op de afdeling dan om onder ogen te zien dat er sprake was van systemisch falen op de afdeling, zoals het inspectierapport eerder al suggereerde. Tijdens de rechtszaak heeft een loodgieter bovendien getuigd dat hij bijna wekelijks langs moest komen op de afdeling omdat er geregeld riool-

'Er waren tijdens elke zogenaamde moord minstens vijf anderen op de afdeling, maar er zijn nul ooggetuigen'

water omhoogkwam uit wc's en wasbakken, en omdat riooleringsbuizen in het plafond boven de afdeling lekten: een groot infectierisico voor de te vroeg geboren kinderen op de afdeling, waarvan sommigen nog geen kilo wogen. Alleen maar meer reden om aan te nemen dat de kinderen zijn gestorven aan ondermaatse zorg en niet aan een misdrijf, aldus Gill.

4. Het spreekverbod
Dat critici niet eerder het twijfelachtige bewijs onder vuur hebben genomen heeft te maken met

de Britse juryrechtspraak, waar de pers gedurende een zaak alleen mag benoemen wat er in de rechtbank wordt gezegd. Kritiek uiteten op of speculeren over het pleidooi van de aanklager is verboden, want dat zou de jury kunnen beïnvloeden en de procesgang in gevaar brengen. In plaats daarvan ging de Britse pers maar wat graag mee met het pleidooi van de aanklager, met de bijbehorende schreeuwelijke koppen. Zo groeit 'het monster Letby' al snel in het publieke bewustzijn. Dat experts niet zomaar hun mening over de zaak publiekelijk mochten uiten ondervond ook Gill, als Brits staatsburger zelf onderhevig aan de Engelse wet. Nadat hij meerdere blogs had geschreven over de zaak en een brief met statistische inzichten naar de rechtbank had gestuurd, kreeg hij 's avonds laat bezoek van de Nederlandse politie. 'Ze vonden het heel amusant dat ze mij een brief van de Britse politie moesten overhandigen.' De inhoud van de brief is minder amusant. Als Gill niet zou stoppen met zich publiekelijk te uiten over de rechtspraak zou hij op Brits grondgebied kunnen worden gearresteerd. Mocht blijken dat zijn uitspraken de jury hadden beïnvloed, dan zou hij opdraaien voor de kosten van het hele proces. Uit voorzorg wachtte Gill het einde van de zaak af voordat hij zich verder uitsprak.

5. De kentering
Nu het proces voorbij is en Gill samen met andere sceptische collega's weer vrij kritiek kan geven, lijkt er langzaam een kentering te komen in het beeld van de verpleegkundige. Zo onthulde de Britse krant *The Guardian* dat een briefje dat door de aanklager als een bekentenis van Letby

was gepresenteerd, geschreven was in de context van therapie. Ook laten experts uit andere vakgebieden van zich horen. Een groeiend aantal artsen en pathologen uit twijfels over het medisch bewijsmateriaal. Zo zou de test die de insulinevergiftiging aantoonde überhaupt niet kunnen meten of kunstmatig insuline is toegediend. Ook liet de auteur van het in de rechtszaak geciteerde artikel over luchtembolieën weten dat er op basis van het bewijsmateriaal geen enkele aanwijzing was dat de kinderen daadwerkelijk aan een luchtembolie waren overleden. Dat Letby ondanks haar levenslange veroordeling alsnog vrij kan komen blijft mogelijk. Vorige week werd bekend dat ze een nieuwe advocaat in de arm heeft genomen die een heropeningsverzoek bij de rechtbank gaat indienen. Voor Gill is het duidelijk dat Letby onschuldig is. Zonder het statistisch bewijs van het rooster en met de nieuwe kritiek op het medisch bewijsmateriaal blijft er naar zijn mening weinig meer over van de zaak: 'Er waren tijdens elke zogenaamde moord minstens vijf verpleegkundigen op de afdeling, maar er zijn nul ooggetuigen die haar een kind iets hebben zien aandoen.' Op basis van de cijfers concludeert hij dat er niet eens moorden zijn gepleegd. 'In de jaren waarin Letby de kinderen zou hebben vermoord gingen de sterftecijfers in alle ziekenhuizen in de regio omhoog. Het Countess of Chester Hospital was niet eens een uitschieter. De hele zaak is een enorme blunder van de gezondheidszorg. Als Letby ooit vrijkomt, kan dit een van de grootste schandalen in de Britse medische geschiedenis worden.'

Ze mengden gif of onzichtbare inkt en vouwden brieven met geheime boodschappen tot ingenieuze bouwpakketten. Hoogleraar Nadine Akkerman schreef een boek over de trucs waarmee Britse spionnen in de zeventiende eeuw communiceerden. ‘Ze lijken op Q van James Bond.’

DOOR ELSE VAN DER STEEG

Onzichtbare inkt maken van marmelade of een brief verstoppen in een rauw ei. Het zijn maar twee voorbeelden van de vele tactieken die spionnen in de Vroegmoderne tijd toepasten om in het geheim berichten te kunnen sturen. In haar boek *Spycraft* zet Nadine Akkerman deze spionage-methodes uiteen. Een brief verstoppen in een rauw ei? ‘Ja, dat kan zeker’, vertelt de hoogleraar vroegmoderne Literatuur en Cultuur. ‘Dat hebben wij ook gedaan. Ik moet wel zeggen dat er heel veel eieren gesneuveld zijn voordat het lukte. Maar ja, misschien oefenden zij ook wel met vijftig eieren.’

Akkerman schreef het boek samen met haar partner Pete Langman. ‘Hij is wetenschapshistoricus, dus het gaat in ons huis gewoon heel vaak over de zestiende en zeventiende eeuw. Dus wij dachten: we kunnen het net zo goed op papier zetten.’ ‘Wat niet bij dit soort recepten staat, is wat je precies moet doen. Er wordt gezegd dat je een ongekookt ei in azijn moet weken, maar niet hoe lang, alleen: “enkele dagen”. En wat we ook ontdekten: je moet een wit ei hebben, want een bruine gaat heel erg schilleren. Dan zie je meteen dat ermee geprutst is.’

‘Hetzelfde geldt voor het mixen van onzichtbare inkt. Er zijn wel receptenboeken, maar de exacte verhoudingen staan er niet bij.’ Neem bijvoorbeeld het recept voor het maken van smaragdgroene inkt, dat luidt: “*Take verdigris [copper carbonate], litharge, quicksilver [mercury] brayed [crushed] to powder, and ground with the pysses [urine] of a young child*” Akkerman: ‘Maar hoeveel van het ene stofje moet je nou bij het andere doen om die inkt goed te krijgen?’

Eerder schreef ze een boek over vrouwelijke spionnen in de zeventiende eeuw. ‘Dat kreeg heel veel aandacht. Maar het algemene publiek zei wel: “We zijn eigenlijk meer geïnteresseerd in hōe ze het deden.” Ik was er vanuit gegaan dat mensen dat allemaal al wisten.’ Het resultaat is een boek met James Bond-achtige scenario’s. ‘Wij zien onze held Arthur Gregory eigenlijk als Q uit James Bond.’ Net als de gadgetspecialist uit de bekende boeken- en filmserie, was Gregory een expert op het gebied van spionagetechneken en een contraspionage-expert (of *dark artificer*) in Londen aan het eind van de zestiende en begin van de

zeventiende eeuw.

‘We hebben ook wel gedacht aan Beaker van *The Muppet Show*, die wetenschapper die met verwarde haren door het scherm heen loopt, die telkens experimentjes doet en per ongeluk de boel opblaast. Gregory vergiftigde zichzelf door het werken met gevaarlijke stoffen. Zijn werkplaats leek op een tovenaarslaboratorium: een ruimte gevuld met talgkaarsen, eikengallen, aluin, kwik, loodwit en salmiak.’ ‘Spionnen zijn al onzichtbaar, maar we zochten eigenlijk nog een level dieper: de uitvinders en de technieken. En we hebben dan geluk dat we één zo’n naam, Arthur Gregory, al wisten. Want heel veel van deze mannen en vrouwen blijven toch naamloos. En wie ze dan daadwerkelijk heeft geïnstrueerd, is natuurlijk nog minder helder. De mislukkingen komen eerder aan het licht dan de successen.’ Want een succesvolle spionage-operatie wordt meestal niet gedetecteerd en is dus ook vierhonderd jaar later niet gemakkelijk terug te vinden in de archieven. Mislukkingen vind je sneller: ‘Dat zijn natuurlijk heel veel onderschepde brieven. Dus er zijn heel veel gevallen waarbij mensen op een geheime manier met elkaar willen communiceren, maar waarvan de tegenpartij toch volledig op de hoogte was. Als je brieven tegenkomt in het archief van het hoofd inlichtingendienst, en dat is een brief van de tegenpartij, dan weet je dat die brief onderschept is.’

Slot van papier

Andere mooie mislukkingen vond Akkerman op het gebied van vermomming: ‘Mannen die zich aankleden als vrouwen om uit de gevangenis te ontsnappen, maar vergeten hun baard af te scheren en zo weer worden opgepakt. Dat kan zo uit de film komen.’ Een goede spion maakt gebruik van *letterlocking*. ‘Er waren toen nog geen enveloppen, dat is een negentiende-eeuwse uitvinding. Dat is een tijd werd het vel papier waarop je schreef zo opgevouwen dat het een pakketje werd. Dat kon op honderd verschillende manieren, net zoals je origamivogeltjes vouwt. Zo kon je als spion achterhalen of een ontvangen brief al door iemand is geopend. ‘Spionnen die met elkaar wilden communiceren, konden vooraf afspreken: “Ik heb een bepaalde diamantvouw, ik maak een diamant na.” Ze konden aan echt heel kleine details zien of daarmee geprutst was. En het is echt zo

In 1651 past ook (dan nog niet koning) Charles II de vermommingstechniek toe als hij wordt verslagen in een strijd tegen anti-monarchisten. Om niet herkend te worden, vermomt hij zich als houthakker. National Portrait Gallery: King Charles II at Whiteladies van Isaac Fuller, omstreeks 1660

Een ei met een geheime brief erin

duidelijk als een handtekening, dus je hoeft ook je naam er niet onder te zetten. Als je als contraspion een brief onderschept en je gaat dat slot toch openen, moet je die op precies dezelfde manier repareren om de briefwisseling levend te houden. Je wilt natuurlijk niet dat de ontvanger doorheeft dat je meeleest.’ Een ander voorbeeld is de zogeheten *spiral lock*. ‘Dat is een soort vlechtje dat door het papier heen gaat. En ja, we hebben het zelf geprobeerd en er ook video’s van gemaakt. Je

moet er echt voorzichtig mee omgaan, want het moet er echt voorzichtig goed voor kunnen vrouwen.’

Akkerman en Langman besloten tot het onderzoeken van spionagetechneken rondom twee bekende gebeurtenissen in de Engelse geschiedenis: *The Gunpowder Plot* en *The Babington Plot*. ‘We kozen voor bekende gebeurtenissen zodat we de historische achtergrond niet meer hoefden uit te leggen. Maar terwijl we die technieken in kaart brachten, begon ook die historische achtergrond te verschuiven. En dat is

‘Mannen kleden zich aan als vrouwen om uit de gevangenis te ontsnappen, maar vergeten hun baard af te scheren en worden zo weer opgepakt’

Universiteit krijgt meer beveiligingscamera's

Het gebouw van het Leiden University College in Den Haag zal nog scherper worden beveiligd. Er komen meer en betere beveiligingscamera's, die overigens niet zijn voorzien van gezichtsherkenningstechnologie. 'Er is echt lering getrokken uit #cameragate.'

DOOR VINCENT BONGERS

Het Leiden University College (LUC) zit in het Anna van Buerengebouw naast het Centraal Station in Den Haag. Studenten van de opleiding wonen de eerste twee jaar verplicht in het pand. Het faculteitsbestuur van FGGA schrijft dat 'mede doordat het Anna van Buerenplein grenst aan het station, er in de avonden en de weekenden veel personen rondhangen, waaronder daklozen.' Studenten ondervinden 'overlast van rondhangende groepen jongeren, onbeledigheden, rondslingerend vuil, bedreigingen en scheldpartijen'. De faculteit komt met maatregelen om het gebouw beter te beveiligen. 'Oude beveiligingscamera's worden vervangen', vertelde Niels Laurens, portefeuillehouder bedrijfsvoering van FGGA, onlangs tijdens de faculteitsraadsvergadering. 'En er komen camera's op plekken waar nog geen goed toezicht was.' De raad vroeg waarom er zoveel camera's komen te hangen, bijvoorbeeld ook in het scooterhok.

'Er vond insluiping plaats', reageerde interim-decaan Koen Caminada. Laurens: 'Met name het insluipen naar de bovenverdiepingen is een issue waar diverse maatregelen op zijn genomen.'

Het inzetten van camera's ligt heel gevoelig. In 2021 plaatste de universiteit tijdens de lockdown 371 camera's bij alle ingangen van gebouwen en collegezalen. Volgens het college van bestuur waren deze 'classroom scanners' bedoeld om te tellen hoeveel personen er in de gebouwen en zalen waren. De slimme camera's konden echter veel meer detecteren en waren niet goed beveiligd, bleek uit onderzoek van Mare.

#Cameragate zorgde voor massale kritiek en protesten. Uiteindelijk werd het college gedwongen de camera's uit te zetten. In de faculteitsraad waren er zorgen over de nieuwe beveiligingscamera's. 'Kan het bestuur bevestigen dat het camera's zijn die geen gezichten kunnen herkennen?' vroeg personeelsraadslid Den-sua Mumford.

'Het college en de universiteitsraad bevestigen dat het niet om camera's met gezichtsherkenning gaat', reageerde Laurens. 'We registreren geen gezichten en wie waar loopt.'

De universiteitsraad heeft een positief advies gegeven over de komst van de camera's en bij de raadsstukken zitten documenten waaruit zou moeten blijken dat nu alles wel correct is geregeld. 'We vrouwen de organisatie erop dat het in orde is', aldus Laurens. 'Overheidsorganisaties zijn vaak slecht lerende organisaties, maar ik denk dat er echt lering uit de voorgeschiedenis is getrokken', voegde Caminada daar aan toe. Er worden overigens ook camera's geplaatst bij het nieuwe Herta Mohrgebouw van Geesteswetenschappen in Leiden.

natuurlijk heel erg leuk, want dat betekent dat je methode, kijken naar materialiteit, echt werkt.'

The Babington Plot (1586) was een plan van de gevangene Mary Stuart (ook bekend als Mary, Queen of Scots) om met andere katholieken, onder wie samenzweerder Anthony Babington, de protestante koningin Elizabeth I te vermoorden. Het plan werd al gauw ontdekt door spionnen van de koningin. Zij wisten veel van de geheimschriften, gebruikt in de briefwisselingen, over het plan te onderscheppen en te ontcijferen en voegden er soms passages aan toe om de briefwisseling te manipuleren. Dit plot leidde uiteindelijk tot de executie van Mary (en ook Babington). Akkerman: 'Zij is er gewoon ingeluisd. Ze hebben bewijs vervalst om haar terecht te stellen.' Maar, schrijft ze in *Spycraft*: het waren geen valse brieven die Mary tot zinken brachten, het waren menselijke getuigenissen.

'De brief die tot de executie van Mary zou leiden, wordt in elk geschiedenisboekje beschreven als *The Gallows Letter*. Die brief blijkt dus helemaal niet te slaan op Mary, Queen of Scots, maar op haar secretarissen. En de brief die tot haar executie heeft geleid, werd genoemd als *The Bloody Letter*. Dus er wordt in geschiedenisboeken constant naar de verkeerde documenten verwezen.'

The Gunpowder Plot (1605) was een plan van een groep katholieken, onder wie Guy Fawkes, om de protestante koning James I (zoon van Mary Stuart) te vermoorden door middel van het opblazen van het parlement. De samenzweerders gebruikten ook voor hun communicatie spionagemethodes, zoals onzichtbare inkt gemaakt van marmelade. Het plot werd verijdeld en de samenzweerders werden geëxecuteerd.

Inkt van marmelade

'Grappig feitje', zegt Akkerman. 'Dat de onleesbare inkt in het *Gunpowder Plot* gemaakt is van marmelade, was helemaal niet bekend. Ik dacht: hoe kan dat nou? Want iedereen heeft al tachtig keer naar *The Gunpowder Plot* gekeken.' Voor het gebruik van een cijferwiel moest de ontvanger veel geduld hebben. Deze techniek maakt gebruik van een wiel met letters en daarnaast de corresponderende code-letter of het symbool. Dat kostte enorm veel tijd en vereiste per codetaal een andere instelling van het wiel. 'De bijna onbreekbare sleutels zijn ontzettend moeilijk om te gebruiken, maar iedereen staat onder tijdsdruk. Als jij mij wilt vertellen: "Morgen valt het leger binnen", heb je eigenlijk geen tijd om een heel ingewikkelde cijfersleutel te gebruiken. Het is altijd een soort afweging: ik wil mijn informatie beschermen, maar niet op zo'n manier dat het nog drie weken duurt voordat ik mijn brief klaar heb. Als je pas op vrijdag een sleutel breekt en leest: "We gaan de koningin vermoorden op donderdag", tja, dan ben je te laat.'

'Er wordt over Mary, Queen of Scots, altijd beweerd dat ze eigenlijk niet wist wat ze wilde. Ze deed er zo lang over om te zeggen: "Vermoord koningin Elizabeth I nou maar." Maar ze wist precies wat ze wilde. Het duurde gewoon heel lang om dat op papier te krijgen in een bepaalde geheimsleutel.'

Nadine Akkerman en Pete Langman, *Spycraft, Tricks and Tools of the Dangerous Trade from Elizabeth I to the Restoration*. 368 pgs, € 28,95

Het hoeft niet zo ingewikkeld te zijn

Olaf Simonse onderzocht waarom mensen toeslagen waarop ze wel recht hebben niet aanvragen. 'Financiële stress en wantrouwen zijn in het kwadraat aanwezig.'

DOOR ELSE VAN DER STEEG

In Nederland hebben we een uitgebreid stelsel van sociale voorzieningen', zegt promovendus Olaf Simonse. 'Die zijn ervoor om te zorgen dat mensen een normaal leven kunnen leiden in het geval dat ze tijdelijk niet in hun geldzaken kunnen voorzien: denk aan bepaalde levensgebeurtenissen of geen werk kunnen vinden. Dat kan veel stress geven, dat is slecht voor je gezondheid, voor je welzijn, en uiteindelijk voor de samenleving. 'Een tiende van de mensen die recht hebben op een toeslag, en een derde van de mensen die recht hebben op bijstand, vraagt dit niet aan. Ik heb onderzocht waarom ze dat niet aanvragen, en keek naar de rol die financiële stress hierbij speelt.'

Wat zijn de drempels voor het doen van een aanvraag?

'Het is vaak een combinatie. Een nieuw inzicht is de rol van terugvorderingen. Het systeem werkt nu zo dat je bij toeslagen een voorschot ontvangt, uitgegaan van de schatting van het jaarinkomen. Je moet dus een voorspelling doen van hoe je leven eruit gaat zien het komende jaar: achteraf wordt dan gekeken of dat klopt. In dit systeem moeten jaarlijks miljoenen mensen geld terugbetalen. Voor mensen die het juist nodig hebben, hakt zo'n terugvordering er extra hard in.' 'Ik sprak een mevrouw, die had een terugvordering van 1500 euro: dat was ook haar maandinkomen. Ze had 100 euro op haar spaarrekening staan. Hoe betaal je dat dan terug? Die mensen zien toeslagen als een schuld aan de overheid.' 'Wantrouwen in de overheid speelt ook een rol. Bij toeslagen hangt dat erg samen met die terugvorderingen. Mensen krijgen die en snappen het eigenlijk niet. Iemand vroeg mij: 'Hoe kan dat nou, dat de Belastingdienst alles van me weet, maar niet heeft zien aankomen dat ik teveel toeslag kreeg. Hoe dan?'

Hoe dan?

'Het is niet zo dat de Belastingdienst alles van je weet, zeker niet vooraf. Maar dat beeld hebben mensen wel. Op verschillende plekken weet de overheid wel veel van mensen, maar die systemen zijn niet aan elkaar gekoppeld vanwege privacywetgevingen. Maar ik denk dat ook binnen die grenzen een heleboel wel zou kunnen.' 'Voorom de terugvorderingen, adviseert Simonse in zijn proefschrift. 'Idealer is er helemaal geen

voorschotsystematiek. Je doet je aanvraag voor het volgende jaar namelijk in november, maar weet je jaarinkomen van het afgelopen jaar pas in december. Dus zeg in plaats daarvan: "We baseren uw toeslag op uw inkomen van twee jaar geleden. In december weten we uw inkomen van het afgelopen jaar. Dus we gaan er vanuit dat dat uw inkomen is", en dat ook niet terugvorderen als het inkomen stijgt.

'Er moet dan een vangnetregeling komen voor mensen die een financiële terugval hebben. Maar om dat voor elkaar te krijgen moet het hele systeem op de schop, dus dat duurt zeker tien jaar.' Tot die tijd moet binnen het huidige stelsel de informatievoorziening verbeteren, zegt Simonse, zodat mensen aan het eind van het jaar geen nare verrassing meer krijgen.

'De complexiteit van de regels weerhoudt mensen er ook van om toeslagen aan te vragen. Veel mensen denken ten onrechte dat ze geen recht hebben op toeslagen. Wie een laag inkomen heeft, kan van verschillende regelingen gebruikmaken. Dat wordt heel complex om te overzien. Die mensen zijn al bezig de eindjes aan elkaar te knopen. Door die financiële stress is alles al gauw te veel.'

Simonse was vanuit het ministerie van Financiën betrokken bij de hersteloperatie van de toeslagen-affaire. 'Ik heb gezien wat het met mensen kan doen als ze te maken krijgen met extreme terugvorderingen, die in dit geval ook nog onterecht bleken. Ik heb veel gesprekken gevoerd: de financiële stress en het wantrouwen waren bij die mensen natuurlijk in het kwadraat aanwezig.' Daar kwam nog bij dat ze in eerste instantie ook niet serieus genomen werden door hun omgeving. 'Hun omgeving geloofde ze niet want ze dachten: de Belastingdienst maakt geen fouten. Dus je zal het zelf wel fout hebben. Dan ga je ook aan jezelf twijfelen.'

Hoe kon het zo ingewikkeld worden?

'Inkomensondersteuning is over verschillende eenheden verspreid. Bij de gemeente is financiële steun beschikbaar vanuit de participatiewet. De rijksoverheid regelt op nationaal niveau de toeslagen. Daartussenin zitten nog regionale instanties. Daarnaast zijn er allemaal uitzonderingen gecreëerd voor groepen voor wie het systeem bedoeld was maar die niet zijn bereikt. De overheid wil dat de regelingen alleen gelden voor mensen die er recht op hebben. Daarvoor maken ze allerlei ingewikkelde criteria tot bewijsstukken aan toe.' 'Daarom adviseert hij om de regels te vereenvoudigen: 'Dat kan zeker. De wet- en regelgeving moet tachtig procent van de gevallen dekken. Bij de overige twintig moet je als ambtenaar van de gemeente ruimte hebben om maatwerk te leveren. Dus niet alle uitzonderingen en criteria in de wet vastleggen, maar mandaat geven om naar eigen inzicht te handelen.'

'Het mag onder de motorkap ingewikkeld zijn, maar niet voor de mensen: zorg dat het voor hun wel te begrijpen is. Dus geen verdeling tussen rijksoverheid en gemeente, maar één systeem. 'We gaan er nu vanuit dat mensen zelf het initiatief nemen om iets aan te vragen. De gedachte is: de overheid moet alleen inspringen als het nodig is. "Bestaanszekerheid" staat in bijna alle partijprogramma's, van zowel links als rechts. Dus als overheid kun je ook dat initiatief nemen. Als we constateren dat iemand recht heeft op een voorziening, dat gewoon toekennen. Daar zitten allerlei haken en ogen aan, maar die denkwijze zou wel meer leidend kunnen zijn.'

Op ons wordt niet geschoten

De Duitse masterstudent Lara Paz liep stage in de Keniaanse hoofdstad Nairobi toen daar protesten uitbraken die met veel geweld werden neergeslagen. 'Niemand vertelde hoe de politie en het leger zomaar mensen neerschoten.'

DOOR MARCIËLLE VAN DER KRAAN
FOTO ANP

A I maanden protesteerden jongeren in Nairobi tegen een nieuwe wet die de belastingen op alledaagse producten als brood en kookolie verhoogt, vertelt Lara Paz (26), masterstudent International Relations and Diplomacy, die stage liep bij het ministerie van Buitenlandse Zaken. 'Gewoon zoals je de protesten in Europa ook kent; de straten werden bijvoorbeeld geblokkeerd. De protesten verliepen vredig.' Naast Paz zat er nog studiegenoot in de hoofdstad. Op dinsdag 25 juni stemt het parlement in met het wetsvoorstel. Kort daarna wordt het parlamentsgebouw van Nairobi bestormd en slaan volksverte-

genwoordigers op de vlucht. Ook op andere plekken in Kenia vinden er protesten plaats en worden overheidsgebouwen in brand gezet. Er vallen zeker acht doden en tientallen gewonden, meldt media aanvankelijk. 'Het waren er hoogstwaarschijnlijk veel meer', vertelt Paz, die pas laat ontdekt wat zich buiten afspeelt. 'Je zou verwachten dat we bij Buitenlandse Zaken op de hoogte zouden zijn van zulke protesten, maar we kwamen er pas later achter via verschillende groepschats.' Dat het zo zou escaleren, zag niemand aankomen. 'Het was vooral bijzonder om te zien hoe verschillende stammen, die normaal niet altijd de beste vrienden zijn, samen kwamen om te protesteren.' Keniaanse vrienden die naar de protesten gingen, stuurden berichten dat er geschoten werd en er meerdere doden op straat lagen. 'Keniaanse media hadden het over acht doden, maar Keniaanse influencers spraken over honderden.' De influencers plaatsen filmpjes waarin te zien is hoe de politie schiet op de demonstranten. 'Ze zeggen dat het uiteindelijk ongeveer om tweehonderd doden moet gaan, maar dat is nooit officieel bevestigd.' Ook Paz ziet de beelden. 'Het was gewoon zo eng, zeker toen de internetverbinding in Nairobi werd verbroken. Je kon niemand bereiken en nergens naartoe. Niemand weet het zeker, maar er wordt gedacht dat de overheid de verbinding expres verbroken heeft.' Toch was ze niet bang dat haar iets zou overkomen. 'Als wit persoon woon ik in een hele veilige omgeving. Ik maakte me eerder zorgen om mijn vrienden die in de wijken wonen waar de protesten plaatsvonden. Ik zag namelijk steeds weer film-

pjes voorbijkomen van dode mensen op straat. Ja, ik woon in Nairobi, maar het is zo'n ander leven dan dat van de echte Kenianen.' Witte mensen zijn volgens Paz over het algemeen veilig in de hoofdstad, waar het enige hoofdkantoor van de Verenigde Naties van het mondiale zuiden staat. 'De Verenigde Naties brengen geld naar Kenia. De politie en het leger zullen schieten op hun eigen bevolking en het kan ze niets schelen. Maar op ons zal niet geschoten worden, omdat ze willen dat we geld naar het land blijven brengen.' Hoewel ook bij haar voor de deur geprotesteerd werd, heeft ze zelf geen gevechten op straat gezien. 'Bij mij werden de wegen geblokkeerd en werden er leuzen geroepen, maar in het stadscentrum was het extreem gevaarlijk toen er lukraak op iedereen op straat werd geschoten.' Interim-decaan Koen Caminada zei destijds tijdens de FGGA-vergadering dat 'er twee studenten vastzitten in Nairobi'. Volgens hem deed de faculteit 'er alles aan om de studenten in veiligheid te laten terugkeren'. 'We zaten helemaal niet vast', vertelt Paz. 'Maar ik snap wel dat de universiteit ons zo snel mogelijk terug wilde zien te krijgen. Ze probeerden me te bereiken, maar aangezien er geen internet was, kon ik nergens op reageren. Twee weken na de protesten vloog ik naar huis, maar dat was ik sowieso al van plan.' Na een jaar niet in haar thuisland geweest te zijn, Paz woont in Den Haag, ziet ze haar familie en vrienden weer. 'Het was zo interessant dat niemand enig idee had wat zich in Nairobi afspeelde, omdat geen enkele krant echt liet zien wat er gebeurde. Alleen dat er wat protesten zijn geweest en daarbij acht doden zijn gevallen. Maar niemand vertelde het verhaal

'We zagen filmpjes van dode demonstranten op straat'

van hoe de politie en het leger door de straten reden en zomaar mensen neerschoten. 'Ik denk dat het een hele goede ervaring is om als wit persoon naar een land te gaan waar niet bijna alle mensen wit zijn. Je ervaart hoe het is als iedereen naar je staart. Het is verder bijzonder om te zien hoe mensen moeten vechten voor hun rechten en hoe moeilijk dat gevecht is als er zo'n corrupte regering is. Ik heb geleerd hoe bevoorrecht we zijn in Europa en ik denk dat je dat pas echt kunt voelen als je naar verschillende plaatsen reist. Kenia heeft me geholpen om het leven vanuit een ander perspectief te zien.' Paz verwacht op korte termijn terug te keren naar Nairobi. 'De mensen zijn geweldig, het eten is heerlijk, de natuur is prachtig, overal klinkt muziek en iedereen danst. Mensen leven echt meer in het moment.' Ze ziet zichzelf zelfs tijdelijk verhuizen naar de hoofdstad. 'Ik heb daar ook iemand ontmoet', vertelt ze blozend. 'Dus ik ga zeker terug.'

COLOFON

Mare:
Rapenburg 38, 2311 EX Leiden
Postbus 9500 2300 RA Leiden
Telefoon 071-527 7272
E-mail redactie@mare.leidenuniv.nl
Website mareonline.nl
Twitter @weekbladmare
Mastodon
@weekbladmare@mastodon.online
Bluesky @mareonline.nl
Instagram @weekbladmare
Facebook: Leids Universitair Weekblad Mare
De redactie is op vrijdag gesloten.
Oplage circa 5.000

Hoofredactie: Frank Provoost
frank.provoost@mare.leidenuniv.nl

Redactie: Vincent Bongers
vbongers@mare.leidenuniv.nl
Marciëlle van der Kraan
m.w.s.van.der.kraan@mare.leidenuniv.nl
Sebastiaan van Loosbroek
s.p.van.loosbroek@mare.leidenuniv.nl
Mark Reid
m.a.reid@mare.leidenuniv.nl
Else van der Steeg
e.h.van.der.steeg@mare.leidenuniv.nl

Medewerkers:
Romy van den Akker | Emiel Beinema |
Lente van den Berg | Remco Breuker | Lisa
Boshuizen | Josette Daemen | Lorenzo
Gerritsen | Omar Ghaly | Pol Koopman | Olaf
Leeuwis | Mala de Quay

Art direction en vormgeving:
Marcel van den Berg,
joostmarcellis.nl

Fotografie:
Taco van der Eb | Marc de Haan
Illustraties:
Bas van der Schot | Silas.nl

Drukwerk: Rodi Rotatiedruk,
Broek op Langedijk

Advertenties:
Bureau van Vliet b.v.
Wateringweg 129,
2031 EG Haarlem
Telefoon 023 - 571 47 45
E-mail sales@bureauvanvliet.com
bureauvanvliet.com/advertentie/Weekblad

Redactieraad:
Kutsal Yesilakagit (voorzitter) | Frank Israel
(vice-voorzitter) | Alexander Pleijter
(secretaris) | Willem van der Does |
Annemarie Drahmman | Nour Eldin Emara |
Rosanne Hertzberger | Zoë van Litsenburg |
Marten Jesse Pot | Hermelijn Smits

MARETJES

De prijs voor een Maretje bedraagt: €9,- per 30 woorden, opgegeven via redactie@mare.leidenuniv.nl uiterlijk t/m maandag 16.00 uur. Maretjes aangeboden voor commerciële doeleinden worden niet geplaatst, evenmin als Maretjes waarin zaken worden aangeboden die de waarde van €4,500 te boven gaan

Doe meer met je kennis! Vrijwilligers gezocht voor één uur per week **bijles en huiswerkbegeleiding** op verschillende locaties of bij de leerling thuis. **Leiden-Noord, basisonderwijs**, 15 leerlingen. Groep 4 t/m 9. **Voortgezet onderwijs:** *rekenen, wiskunde, brugklas vmb. *Wiskunde, biologie, 2 vmb. *Wiskunde, 3 vmb. **Leiden-Zuid**, *6 leerlingen basisonderwijs, van wie één met dyslexie. *Ook hulp gevraagd bij organisatie van de bijles, één of twee middagen per week. Onderwijswinkel Arubapad 2 (Het Gebouw), ma, wo en do 15-17u. Tel. 071-5214256. E-mail: hdekoomen@owwleiden.nl.

OPINIE

Vrouwen moeten zich nog steeds als man gedragen

Ook al ziet lang niet iedereen het, aan de Universiteit Leiden is genderdiscriminatie nog lang niet verdwenen, betoogt een vrouwelijke docent.

Onlings publiceerde *Mare* meerdere artikelen over mogelijk wangedrag en genderdiscriminatie aan de faculteit Archeologie. Dit was naar aanleiding van het nieuws dat er een onderzoek liep naar professor Corinne Hofman en haar partner Menno Hoogland, die beschuldigd werden van wangedrag. In een van deze artikelen meldt een anonieme onderzoeker dat 'seksisme zo wijdverspreid is dat het voor vrouwen nog altijd moeilijk is om erkend te worden in alledaagse gesprekken'. Zeven oud-studenten en (oud)-medewerkers sloten zich hierbij aan. In een ander artikel beweren acht vrouwelijke wetenschappers van diezelfde faculteit dat 'er op onze faculteit géén Andrew Tate-achtige vrouwonvriendelijke monsters rondlopen, maar hardwerkende en gepassioneerde academici'.

Het is dus de vraag of er sprake is van stelsmatige genderdiscriminatie aan de Universiteit Leiden of dat het hier gaat om geïsoleerde incidenten of misschien zelfs overdrijvingen. In april 2024 publiceerde de Nederlandse Arbeidsinspectie het rapport *Arbo in Bedrijf Special: Psychosociale arbeidsbelasting universiteiten*. Daaruit bleek dat 54 procent van de ongeveer 9.000 respondenten aan veertien Nederlandse universiteiten in de afgelopen twee jaar te maken heeft gehad met ongewenst gedrag in de categorieën agressie en geweld, seksuele intimidatie, pesten, discriminatie en wetenschappelijk ongewenst gedrag (bijvoorbeeld het onterecht claimen van auteurschap of het niet nakomen van gemaakte afspraken voor promotie). Alle vormen van ongewenst gedrag werden beduidend vaker gemeld door vrouwen. Dit wijst erop dat zowel ongewenst gedrag als genderdiscriminatie nog steeds voorkomen op Nederlandse universiteiten. Het rapport bevat echter geen gegevens per universiteit. Zou het kunnen dat de Universiteit Leiden een positieve uitschieter is? Naar mijn mening is dat onwaarschijnlijk. Zo vertelde iemand tijdens een vergadering over de arbeidsomstandigheden van personeel aan mijn instituut dat er in sommige Europese landen tijdens wervingsprocedures rekening mee wordt gehouden of vrouwelijke kandidaten kinderen hebben. Hiermee wordt erkend dat vrouwen met extra uitdagingen te maken hebben wanneer zij in deze periodes wetenschappelijke output publiceren en produceren

Maar een van mijn collega's, een vrouw notabene, reageerde dat dit oneerlijk was, met als argument dat persoonlijke levenskeuzes geen invloed zouden mogen hebben op werkprestaties. Iemand anders stelde de vraag of het wel verstandig is om een overwerkcultuur te bevorderen die vrouwen dwingt om te kiezen tussen een carrière en een gezin, waarop een andere collega antwoordde dat je de positie misschien helemaal niet verdient als je niet bereid bent om er hard genoeg voor te werken. Hoewel veel collega's het niet eens waren met deze opvattingen, wijst dit voorbeeld toch op twee belangrijke problemen: ten eerste dat het idee dat je moet overwerken om een positie in de academische wereld te verdienen nog steeds heerst aan de Universiteit Leiden, en ten tweede dat sommige vrouwelijke academici dit ideaal mogelijk actief in stand houden. Maar waarom is dit zo? Ik denk dat het gedeeltelijk te wijten is aan onze werk- en prestatielcultuur waarin het binnenhalen van beurzen en het schrijven

zend academici van alle Nederlandse universiteiten dat zelfvertrouwen, zelfgerichtheid en concurrentievermogen beschouwd worden als kenmerken van de stereotype succesvolle academici. Vrouwelijke academici gaven aan het sterkst af te wijken van dit stereotype, wat in verband werd gebracht met een lagere werkbetrokkenheid, carrièrefzelfvertrouwen en carrière-identificatie, en met meer stress en een sterkere wens om hun baan op te zeggen. Als deze stereotypen historisch geworteld zijn in de Nederlandse universiteiten en daar nog steeds de verwachtingen bepalen, zijn we misschien geconditioneerd om te geloven dat dergelijk gedrag nodig is om de top te bereiken in de academische wereld. Zou dit de reden kunnen zijn dat sommige mensen de aanhoudende genderdiscriminatie in onze werkomgeving niet herkennen? En zou dit kunnen verklaren waarom de acht wetenschappers van Archeologie de gedragingen niet als genderdiscriminatie zien? Hoewel er al veel vooruitgang is geboekt en er steeds meer positieve voorbeelden zijn van gendergelijkheid, is er nog steeds een grote omslag nodig in de werkcultuur en mentaliteit om daadwerkelijk gelijkheid voor vrouwen in de academische wereld te bereiken. Het is belangrijk dat deze verantwoordelijkheid serieus wordt genomen door het bestuur, hoogleraren en al het personeel. Daarom moeten we ons richten op het creëren van een inclusieve omgeving voor alle werknemers, waarin rekening wordt gehouden met privélevens en 'levenskeuzes', zoals het combineren van een academische carrière met kinderen opvoeden of zorgen voor een zieke

‘Op de universiteit wordt verwacht dat je overwerkt en je eigen belangen boven die van anderen stelt’

van zoveel mogelijk artikelen de belangrijkste voorwaarden zijn voor succes. In deze cultuur wordt verwacht dat je veel overwerkt en je eigen belangen boven die van anderen stelt. Daarnaast wordt sterk en dominant gedrag – dat vaak wordt geassocieerd met traditionele mannelijke waarden – beloond. Een collega zei ooit dat je je vroeger 'als een man moest gedragen' om succesvol te kunnen zijn in de academische wereld. En zij is niet de enige die er zo over denkt. In een recent onderzoek ('Academics as Superheroes: Female academics' lack of fit with the masculine stereotype of success limits their career advancement', *British Journal of Social Psychology*) bleek uit een enquête onder bijna vierdui-

ouder. En vrouwelijke academici die de top hebben bereikt in moeilijkere tijden zouden een voorbeeldfunctie moeten vervullen voor de jongere generatie en hen juist moeten helpen, in plaats van te verwachten dat zij net zo hard werken om dezelfde posities te verdienen. Uiteindelijk zou dit zelfs kunnen leiden tot betere/meer wetenschappelijke resultaten. Recente studies (Randel, 2018, *Human Resource Management Review*) toonden namelijk aan dat een inclusieve werkomgeving leidt tot meer creativiteit en minder stress.

De auteur (bekend bij de redactie) is werkzaam als universitair docent in Leiden

CULTUUR

Afgelopen zaterdag vierden zo'n 30.000 mensen de tweede editie van Leiden Pride. Vijfendertig boten van onder andere studentenverenigingen en de universiteit voeren in een kleurrijke parade door de grachten. Daarnaast was er een muziekfeest met optredens van Corry Konings en Barry Badpak. Vorig jaar demonstreerde een groep activisten tegen de pinkwashing van de Pride. De politie trad toen hardhandig op tegen de actievoerders (Mare 1/2023)

FOTO'S TACO VAN DER EB

Zo voelt het om boomer te zijn

Tijdens de Nacht van Ontdekkingen kun je in de spiegel je volmaakte evenbeeld zien, of genieten van een smoothie mosterd-ananas.

DOOR MARK REID

Komende zaterdag vindt de jaarlijkse Nacht van Ontdekkingen plaats in Leiden. Rondom het Academiegebouw, de Hortus en de Pieterskerk kunnen bezoekers kijken en luisteren naar muzikale optredens, exposities, theatervoorstellingen, debatten en lezingen over kunst en wetenschap. Verschillende onderdelen van het programma schenken aandacht aan AI. Zo maakt de interactieve kunstinstallatie SMILE in de Pieterskerk met behulp van kunstmatige intelligentie een 'perfecte' versie van portretfoto's van bezoekers. Wie

durft de confrontatie aan te gaan met zijn volmaakte evenbeeld? Bezoekers die liever niet in de spiegel kijken kunnen zich in het Academiegebouw wagen aan door AI bedachte gerechten. En mocht je de mosterd-ananassmoothie die de computer suggereerde toch niet zo lekker vinden, dan kun je meteen door naar de Oude Sterrewacht om te leren waarom je neus zo'n belangrijke rol speelt in je smaakvermogen. Jonge mensen die boomers belachelijk vinden omdat ze het geluid van hun smartphone-toetsenbord aan hebben staan, krijgen in een testopstelling van het LUMC een koeke van eigen deeg. In een speciale simulatie kunnen ze ervaren hoe het is om in een ouder lichaam te moeten omgaan met technologie. Wat zijn die icoontjes op die iPad opeens vaag en heeft het touchscreen van je telefoon nou wel echt geregis-

treerd dat je erop klikte? Misschien toch maar het geluid van je toetsenbord aanzetten. In de Oude Sterrewacht zijn twee speciale escaperooms gebouwd. In de eerste, bedacht door onderzoekers van de Young Academy Leiden, moet je de geschiedenis van de universiteit doorgronden om te ontsnappen. De andere puzzelkamer stelt je kennis van Afrikaanse talen en culturen op de proef. De avond wordt afgesloten met een feest in de Nobel, met een speciaal optreden van Lander en Adriaan. Het Belgische duo met drums en toetsen speelde eerder al Lowlands plat. Zoals gebruikelijk voor deze artiesten staan ze niet op het podium, maar midden in de zaal, omringd door het publiek.

Nacht van Ontdekkingen, 14 september, verschillende locaties vanaf 19:00. Regulier ticket €19,50, studenten €15

‘Klanten vragen soms om gekke combinaties’

DOOR EMIEL BEINEMA
FOTO MARC DE HAAN

Wat doe je in broodjeszaak Drs. A?

‘Mijn collega’s en ik staan voorin de winkel en bereiden dan broodjes, maar we maken ook veel ingrediënten zelf, zoals de tonijnsalade. We bakken de ros-bief af. Al het vlees wordt zelf gesneden. Als ik binnen kom lopen, hoor ik wat ik moet doen. Elke dag is weer anders. Het fijnst vind ik als er zoveel te doen is, dat je eigenlijk niet meer kunt nadenken. Dat was de afgelopen twee weken zo. Het is het begin van het nieuwe schooljaar, en alle bedrijven beginnen ook weer. Daardoor hadden we heel veel bestellingen, meestal van vijftig of

honderd broodjes, die ook op tijd de deur uit moeten. Vorige week hadden we meer dan veertig bestellingen, die allemaal voor 10 uur gemaakt moesten worden. En ondertussen draait de winkel gewoon door.

‘Ik vind de afwisseling heel leuk. Ik heb eerder baantjes gehad in keukens en in de bediening: dit is een mooie mix. Soms heb ik zin om met mensen te werken en als ik even niet met iemand wil praten, dan sta ik liever in de keuken. ‘Ze vinden het hier ook fijn als je het aangeeft als je het even niet meer trekt: ruilen mag altijd. Als het gaat, natuur-

lijk, niet als de hele winkel vol staat. Dan staan we met z’n drieën voorin. Dat kan wel krap zijn, dus er is weleens een pot gevallen. Toen lag de hele vloer vol glascerven en pepers. Gelukkig blijven mensen zelfs op de drukke momenten lachen en is de sfeer goed. Ik heb nog nooit zo’n leuke band met collega’s gehad als nu.’

Wat is je favoriete broodje?

‘Ik doe altijd wat anders: niet per se iets van de kaart, maar ik vind het leuk om zelf iets samen te stellen. Gisteren had ik bijvoorbeeld een broodje gebakken ei, maar dan met oude kaas in plaats van jonge, en knoflookolie. Een broodje dat ik vaker neem, is de ‘Boerentrots’, met mosterdmayo en rucola. Heel simpel, supersnel te maken en altijd lekker, vooral als het broodje ook nog een beetje warm uit de oven is. En als er tijd is misschien een extra komkommertje ertussen.

‘Klanten mogen ook zelf hun broodje samenstellen en dat zijn soms onverwachte combinaties. Ik had een klant die om truffelmayo, rucola, parmezaan en grillworst vroeg. Hij is daarna nog een paar keer teruggekomen voor dezelfde combinatie, dus het moet lekker zijn, al heb ik hem zelf nog niet geprobeerd. Klanten hebben wel vaker ideeën waar ik zelf nooit op was gekomen, maar die wel erg lekker klinken.’

Heb je hier nog meer geleerd?

‘Mijn vader heeft me leren koken en hij vindt het fijn om alles zo klein en fijn mogelijk te snijden. Hier in de winkel moet alles een beetje dikker en grover. Dat neem ik nu ook mee buiten werk: het hoeft niet altijd zo voorzichtig. Ik moet op mijn werk ook altijd harder praten, maar dat heb ik nog niet geleerd.’

COLUMN | JOSETTE DAEMEN

Veiligheid heeft de rottige neiging om onverzadigbaar te zijn

Mijn zin om het werken op kantoor na de vakantie weer op te pakken nam niet per se toe toen ik eind augustus van collega’s een AD-artikel kreeg doorgestuurd over de werkplek in kwestie. ‘De Universiteit Leiden in Den Haag blijkt externe beveiligers in burgerkleding in te huren om mensen op de universiteit te observeren’, las ik. De bewakers zouden foto’s nemen van studenten; een student zou een beveiligers zelfs betrappt hebben op het doorzoeken van zijn tas. De directeur van Stichting Privacy First noemde de inzet van het heimelijk toezicht ‘ronduit schandalig’. Amnesty International sprak zijn zorgen uit over het effect van het beleid op ‘hoe vrij en veilig studenten zich voelen’. FNV liet weten de ingezette methoden eerder te associëren met een politiestaat dan met het ‘bolwerk der vrijheid’. Ook in de faculteitsraad van de FGGA vroeg een personeelslid zich af: zijn

deze veiligheidsmaatregelen wel verenigbaar met de waarden waar de universiteit voor staat? Het lijkt mij wel duidelijk dat het antwoord op die vraag ‘nee’ is. Aan de academie willen we juist dat onderzoekers en studenten vrijelijk hun kennis en opvattingen met elkaar kunnen delen, zodat ze er samen wijzer van worden. Zo’n vrij gesprek wordt echter moeilijk wanneer mensen zich steeds moeten afvragen wie ze precies voor of achter zich hebben (medestudent of beveiligers-in-burger?), en wat degene die meeluistert en -kijkt precies gaat doen met dat wat ‘ie hoort en ziet (in wat voor database beland ik straks met mijn smoe!). Dat bewakers ook als zodanig herkenbaar zouden moeten zijn voor studenten en staf staat wat mij betreft dan ook buiten kijf. Zeker aan de Leidse universiteit, die zich expliciet laat voorstaan op haar toewijding aan de Libertas, zou je verwachten dat zo’n vrijheidsargument een aanzienlijk gewicht draagt aan de bestuurstaafel. Hoe kan het dat universiteitsbestuurders dan toch besluiten tot het soort maatregelen waarover nu ophef is ontstaan? Ik vermoed dat het iets te maken heeft met de opkomst van een zeker denkkader, aan de universiteit maar ook daarbuiten, waarbij geldt: veiligheid boven alles.

Binnen dat denkkader is veiligheid niet zozeer een van de vele factoren waarmee rekening moet worden gehouden in de besluitvorming, maar de factor die uiteindelijk de kaders bepaalt waarbinnen de afwegingen worden gemaakt. Andere

waarden – vrijheid, gelijkheid, gemeenschap en zo voorts – dragen wel enig gewicht, maar veiligheid stelt de grenzen. Demonstraties? Zolang de veiligheid het toelaat. Een vrij toegankelijk gebouw? Niet als het niet veilig kan. Een pittig debat? Alleen als niemand zich onveilig voelt. Begrijp me niet verkeerd, ik zeg niet dat bestuurders volstrekt geen belang zouden moeten hechten aan veiligheid. Natúrlíjk is de veiligheid van medewerkers en studenten een factor die ze dienen mee te wegen in hun beslissingen. Veiligheid moet alleen niet worden verheven tot een soort superwaarde waaraan alle andere waarden automatisch ondergeschikt zijn. Ook vanuit die andere waarden moeten we soms grenzen durven stellen. Camerabewaking? Toegangscontroles? Beveiligers op de campus? Alleen voor zover die dingen samengaan met de vrijheid van het denken en spreken, het welzijn van studenten en staf, en het gemeenschapsidee waaraan we ons principieel hebben gecommitteerd. Dat de veiligheidsdrang op een gegeven moment begrensd wordt in de naam van andere waarden is des te belangrijker, tot slot, omdat veiligheid de rottige neiging heeft om onverzadigbaar te zijn. Hoeveel maatregelen we ook nemen, we kunnen altijd nóg meer doen om risico’s in kaart te brengen en te beheersen. Hoeveel LU-cards we ook ophangen, hoeveel camera’s we ook ophangen, hoeveel beveiligers we ook inhuren (met en zonder plaksnor) – het kan altijd nog nèt een stukje veiliger. Wanneer is het een keer klaar?

Josette Daemen is postdoctoraal onderzoeker aan het Instituut Politieke Wetenschap van Universiteit Leiden

‘Hoeveel beveiligers we ook inhuren (met en zonder plaksnor) – het kan altijd veiliger’

